

E. P. Thompson historiantutkijana

Matti Peltonen

1.

Julkaistessaan tutkimuksensa *The Making of the English Working Class* vuonna 1963 Edward Palmer Thompson oli vasta 38-vuotias. Kirja nosti kansainväliseen tietoisuuteen Thompsonia laajemminkin ilmiön, uudenlaista sosiaalishistoriaa tekevän brittisthistorioitsijoiden joukon. Thompsonia hiukan vanhemmat George Rudé (s. 1910) ja Eric Hobsbawm (s. 1917) olivat julkaisseet ensimmäisiä töitään jo 1950-luvun lopulla, Thompsonin rinnalla esille työntyi eräitä muitakin suosittuja tutkijoita – esimerkiksi Christopher Hill ja Rodney Hilton – ja muutamaa vuosikymmentä myöhemmin, 1980-luvulla alkoi jo Thompsonin oppilaiden oma julkaisutoiminta.¹ Muihin verrattuna E. P. Thompsonin tutkijapersoonan näkyvyys ja kuuluvuus ovat kuitenkin olleet omaa luokkaansa. 1980-luvulla hän oli maailman eniten siteerattu tämän vuosisadan historioitsija ja kuului kaikkien aikojen kirjoittajista 250 eniten viitatus joukkoon.²

1 George Rudén ensimmäiset monografiat olivat *The Crowd in the French Revolution* (Clarendon Press 1959) ja *Wilkes and Liberty* (Clarendon Press 1962), Eric Hobsbawm aloitti kirjalla *Primitive Rebels* (1959). Eric Hobsbawmista ja George Rudésta enemmän teoksessa Harvey J. Kaye: *The British Marxist Historians*. (Polity Press 1984) ja Frederick Krantzin johdantokirjoituksessa "George Rudé and 'History from Below'" hänen toimittamassaan Rudén juhla-kirjassa *History from Below. Studies in Popular Protest and Popular Ideology* (Basil Blackwell 1988).

2 Eric Hobsbawm: "E. P. Thompson". *The Independent*, 30. August 1993. Siteeraustiedot perustuvat Arts and Humanities Citation Index-tiedostoon.

Thompson oli julkaissut ensimmäisen kirjansa jo kahdeksan vuotta aikaisemmin. Sen aiheena oli radikaali runoilija ja suunnittelija William Morris, josta myöhemmällä iällä sukeutui sosialisti.¹ Kirjoittaminen oli tavallaan sukuvika, sillä myös isä Edward John Thompson (1886–1946) julkaisi sekä kaunokirjallisuutta että historiallisia tutkielmia. Edward Thompson työskenteli lähetystehtävissä koulunjohtajana Intiassa vuoteen 1923 saakka, jolloin hän siirtyi bengalin kielen professoriksi Oxfordin yliopistoon. Palkka oli pieni ja opiskelijoita niukasti, joten aikaa ja intoa kirjoitustyöhön jäi. Myös äiti Theodosia Jessop Thompson oli lähetystehtävissä Intiassa. Edward John oli tutustunut häneen Lähi-idässä ensimmäisen maailmansodan aikana. Äidin suku oli 1600-luvun Uuden Englannin siirtolaisia. Intian kaudella Edward Thompson ystäväystyi bengalilaisen kirjailijan Rabindranath Tagoren kanssa. Aivan sattumalta hän oli juuri ensivierailulla runoilijan luona kun tieto Nobelin kirjallisuuspalkinnosta marraskuussa 1913 saapui. Thompson oli itsekin runoilija ja julkaisi vuosina 1907–1922 kaikkiaan yhdeksän kokoelmaa, joista seitsemän ensimmäistä omalla kustannuksella. Edward Thompson kannatti Intian siirtomaahallinnon lopettamista ja Intian itsenäistämistä jo varhain. Monet itsenäisyysliikkeen intialaiset johtajat olivat tuttuja vieraita Thompsonien Oxfordin-kodissa. E. P. Thompson julkaisi 1990-luvun alussa tutkielman isänsä ja Tagoren jännitteisestä ystävydestä.²

Vanhempien lisäksi Thompsoniin vaikutti voimakkaasti vanhempi veli William Frank, joka oli saanut nimensä isä-Thompsonin länsirintamalla 1917 kaatuneen nuoremman veljen mukaan. Talouspula, kolmannen valtakunnan nousu ja Espanjan sisällissota radikalisoi laajan kerroksen brittinuorisoa 1930-luvulla. Frank kuten myös E. P.:n tuleva puoliso Dorothy Towers liittyivät vasemmistolaiseen opiskelijaliikkeeseen ja vuonna 1939 kommunistiseen puolueeseen. Hiukan nuorempi E. P. seurasi esimerkkiä sodan jälkeen. Älykäs ja kielitaitoinen Frank joutui toisen maailmansodan aikana tiedustelu-

1 E. P. Thompson: *William Morris: Romantic to Revolutionary* (1. painos 1955, 2. laitos 1977).

2 E. P. Thompson: *'Alien Homage'. Edward Thompson and Rabindranath Tagore* (Oxford University Press, Delhi, 1993).

tehtäviin Balkanille ja sai surmansa epäselviksi jääneissä olosuhteissa. E. P. osallistui sodan loppuvaiheissa Italian vapauttamiseen.¹

Thompson ei tähdännyt akateemiselle uralle eikä oman väittämänsä mukaan edes historiantutkijaksi. Cambridgen yliopistossa hän opiskelikin sekä historiaa että kirjallisuutta valmistumatta koskaan. Läheinen suhde kirjallisuuteen näkyy hänen kaikista teksteistään, jotka ovat pullollaan lainauksia tutkitun aikakauden runoudesta. Erityisen rakas Thompsonille oli William Blake, joka ehtikin lopulta olla kirjanmittaisen tutkielman aiheena 1990-luvun alussa.² Thompson väittää Blaken ajattelussa yhdistyvän 1640-luvulta periytyvän antinomialismin, puritaanisten lahkojen ankaruutta kuvastavan aisti-iloisen ja vapautuneen etiikan sekä Thomas Painen 1700-luvun lopun käsityöläisradikalismien. Blake-työhön liittyy jännittävä arkistolöytö, Thompsonin vuosikautia jahtaaman 1600-luvulla syntyneen muggletonilaisten³ lahkon papereiden putkahtaminen ihmisten ilmoille erään kentiläisen puutarhurin vajasta, jonne arkisto oli sota-aikana evakuoitu lontoolaisesta yksityisasunnosta.

Yliopisto-opintojensa jälkeen Thompson siirtyi Leedsin yliopiston palvelukseen. Hän opetti seuraavan 17 vuoden ajan aikuisopiskelijoille, yleensä iltaisin huonoissa tiloissa ja hankalien matkojen päässä, sosiaalishistoriaa ja kirjallisuutta.⁴ Thompsonien perheeseen kuului vanhempien lisäksi kolme lasta ja suuri joukko kissoja, joiden jälkikasvua mielellään tungettiin jäähyväislahjoiksi kodissa vierailleille ystäville. E. P. rentoutui työskentelemällä puutarhassa.

1 Näistä vaiheista on kirjoittanut yksityiskohtaisemmin Bryan Palmer: *E. P. Thompson. Objections and Oppositions* (Verso 1994, 41–46).

2 E. P. Thompson: *Witness Against the Beast. William Blake and the Moral Law* (Cambridge University Press 1993).

3 Ludowick Muggletonin (1609–1698) mukaan.

4 Näistä vuosista on lukuisia kuvauksia. Ks. esim. Dorothy Thompsonin esipuhetta hänen artikkelikokoelmassaan *Outsiders. Class, Gender and Nation* (Verso 1993, 1–18) tai Thompsonin juhlakirjan ensimmäistä lukua ”Edward Thompson as a teacher: Yorkshiere and Warwick”, John Rule & Robert Malcolmson (eds.): *Protest and Survival. The Historical Experience. Essays for E. P. Thompson* (Merlin Press 1993, 1–23) sekä Penelope Corfieldin ja Peter Linebaugh’n muistelmia Thompsonille omistetussa *New Left Review*’n numerossa 201 vuonna 1993.

2.

Kirja Englannin työväenluokan synnystä oli oikeastaan vahinko. Eräs kustantaja tilasi Thompsonilta yleisesityksen Englannin työväenliikkeen kehityksestä. Ajatellun teoksen piti kattaa varsin laaja ajanjakso 1830-luvulta aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan saakka. Thompson otti tehtävän ehdolla, että sai laajentaa tekstin käsittämään myös tapahtumat 1790-luvulta 1830-luvun alkuun. *The Making of the English Working Class* on tuon toteuttamatta jääneen suurteoksen ensimmäinen, alkuperäisessä asussaan yli 1000-sivuinen luku, joka kattaa vain Thompsonin ehdottaman lisäjakson. Kirjaa tehdessään Thompson nojasi opetuksensa tueksi keräämäänsä materiaaliin sekä opetustyön antamiin kokemuksiin ja näkemyksiin.

Lyhyesti ilmaistuna Thompsonin kirjan ajatus on, ettei Englannin työväenluokan syntyä voi selittää pelkästään eikä suoraan modernin suurteollisuuden noususta ja sen luomasta palkkatyöläisyydestä. Työväenluokka syntyi työväenluokkana siinä prosessissa, jossa uusi teollisuus törmäsi jo olemassaolevaan yhteiskuntaan traditioineen, ideologioineen ja valtasuhteineen. Thompson korosti työväenluokan omaa roolia tässä prosessissa, ei vain periaatteellisista vaan myös historiallisista Englannin 1780- ja 1790-lukujen erityisyyttä painottavista syistä. Thompsonille ihminen on ennen kaikkea muistava olio, jonka olemukselle oppiminen, kokemukset ja traditiot ovat keskeistä. "Vanha yhteiskunta" ei ollut hänen silmissään sellainen *tabula rasa* kuin suurelle osalle kirjoittamisajankohdan yhteiskuntatiedettä ja historian tutkimusta. Uudet ilmiöt eivät myöskään toimineet kuten magnetofonin äänipäät ja pyyhkineet entisiä ajatuksia kokonaan pois uuden nauhoituksen tieltä, vaan vanha oli mukana synnyttämässä uutta.¹

Voi myös sanoa, että Thompsonin tutkimusote *The Making*-kir-

1 Ellen Kay Trimberger on kirjoittanut hyvän analyysin *The Making*-teoksesta artikkelissa "E. P. Thompson. Understanding the Process of History" teoksessa Theda Skocpol (ed.): *Vision and Method in Historical Sociology* (Cambridge University Press 1984, 211–243). Laajempi Thompsonin työn arviointi on artikkelikokoelma Harvey J. Kaye & Keith McClelland (eds.): *E. P. Thompson. Critical Perspectives* (Polity Press 1990), joka sisältää valikoidun bibliografian.

jassa muistuttaa braudelilaista totaalihistoriaa. Rakentaessaan kokonaiskuvaa Englannin työväenluokasta, joka teollisen vallankumouksen mullistuksissa rakentuu erityisenä kollektiivisena kokemuksena, hän laventaa otettaan työväenliikkeen yltäosan politiikkaan ja tunnettuihin ajattelijoihin rajoittuvasta historiasta myös talous- ja sosiaalhistoriaan tavoitellen laveampia ja aiemmin enimmäkseen unohdettuja kokemuksen kerroksia. Vaikka Thompson ei ollutkaan liikkeellä yksin eikä edes ensimmäisenä, tuli hänen *The Making*-tutkimuksestaan kaikkein tiiveimmin *history from below* -iskulauseeseen liitetty työ. Päinvastoin kuin suuressa osassa ranskalaisista *Annales*-koulukuntaan liittyvää tai sen inspiroimaa arkipäivän historiaa, Thompsonin ja hänen kollegoidensa tutkimusotteessa politiikka säilytti merkittävän sijan.¹ Rudén, Hobsbawmin ja Thompsonin tutkimukset väkijoukon moraalisesta talousopista (*moral economy*), arkipäiväisestä vastarinnasta tai rikollisuuden sosiaalhistoriasta pikemminkin laajentavat politiikan aluetta kuin pyrkivät sivuuttamaan sen mielenkiinnon ulkopuolelle. Siksi kaikesta historiasta *from below* ei suinkaan voi yksiviivaisesti väittää sen kirjoitetun *with the politics left out*.

Molemmat Thompsonit ja useat heidän ystävänsä olivat jättäneet kommunistisen puolueen vuonna 1956. Näinä vuosina Thompson osallistui erittäin aktiivisesti New Left -liikkeen organisointiin ja oli mukana perustamassa ja toimittamassa *New Left Review* -aikakauslehteä. E. P.:lle tämä periodi ei merkinnyt vain irtautumisesta perustason puolueyöstä vaan myös teoreettista vapautumista, jonka ensimmäinen hedelmä *The Making* -teos oli. Jotkut vapautumisen hedelmistä olivat happamampia. Tarkoitin niitä hyökkäyksiä teoriaherroja vastaan, jotka Thompson julkaisi artikkelikokoelmassaa *The Poverty of Theory*.² Thompsonin päämaalina olivat nuoremman polven akateemiset tutkijat, jotka hänen mielestään keskittyivät liikaa ranskalaisen ajattelun maahantuontiin ja tuottivat liian vähän "varsinaista" tutkimusta. Tiukin hakausta syn-

1 Varmuuden vuoksi kannattaa muistuttaa, ettei politiikkaa suinkaan sivuutettu *Annales*-suuntauksen huipputeoksissa, vrt. esim. Fernand Braudel: *Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 2 vol. (1949, 2. laitos 1966) tai Emmanuel Le Roy Ladurie: *Les Paysans le Languedoc* (1966).

2 E. P. Thompson: *The Poverty of Theory and Other Essays* (Merlin Press 1978).

tyi historioitsija Perry Andersonin kanssa.¹

The Making -kirjan kaksi tiuhasti toistuvaa käsitettä ovat *experience* (kokemus) ja *discipline* (kuri, kurinalaisuus). Nämä käsitteet ovat keskeisiä Thompsonin seuraavissa teksteissä, *The Making* -työtä seuranneissa artikkeleissa, joiden suomennokset sisältyvät käsillä olevan suomennoskokoelmaan. Nämä kaksi *Past & Present* -aikakauslehdessä alun perin julkaistua artikkelia ”Time, work-discipline and industrial capitalism” (1967) ja ”The moral economy of the English crowd” (1971) ovat ehkä enemmän kuin mitkään muut työt syynä Thompsonin maineeseen. Ne ovat myös laajalti käytettyjä historian-tutkimuksen ulkopuolella ja osoittavat miten teoreettinen Thompsonin ”teoriavihamielisyydestään” huolimatta oli. Artikkelit ajasta, työkurista ja moraaliseen talousopista muodostivat lähtökohdan uuteen tutkimussuunnitelmaan, joka kypsyi *The Making* -kirjan valmistuttua. Thompsonin henkilökohtaisen historian käänteet myöhästyivät tämän suunnitelman toteutumista ja supistivat sen lopulta vuonna 1991 ilmestyneeksi artikkelikokoelmaksi *Customs in Common*, jonka ydintekstit muodostavat tämän kokoelman rungon.² Aikakäsityksen historiallistamisen ja moraalisen talousopin käsitteen lisäksi *Customs in Common* -kokoelman erääksi keskeiseksi teemaksi nousee ns. yhtenäiskulttuurioletuksen arvostelu. Thompson ei hyväksy ajatusta, että vanhassa yhteiskunnassa kansakunta, kulkakunta tai ruokakunta olisi ollut ehjä yhden ja yhtenäisen kulttuu-

1 Anderson vastasi kokonaisella kirjalla, jonka sävy on enemmän arvostava kuin poleeminen. Perry Anderson: *Argument Within English Marxism* (Verso 1980). Sukupolvinäkökulmasta kiinnostavia puheenvuoroja ovat myös Gregor McLennanin ja Richard Johnsonin artikkelit kokoelmassa Richard Johnson, Gregor McLennan, Bill Schwartz & David Sutton (eds.): *Making Histories. Studies in history-writing and politics* (Hutchinson 1982). Edustavia konservatiivisia Thompson-arvioita ovat esimerkiksi filosofi Roger Scrutonin ja (yhdysovaltaisen) historioitsija Gertrude Himmelfarbin kannanotot. Roger Scruton kirjoitti Thompsonista poleemisessa teoksessaan *Thinkers of the New Left* (Longman 1985, 10–19) ja Gertrude Himmelfarbin kannanottoja löytää helpoimmin hänen kokoelmastaan *The New History and the Old. Critical Essays and Reappraisals* (Belknap Press 1987, erit. 82–90).

2 E. P. Thompson: *Customs in Common. Studies in Traditional Popular Culture*. Allen Lane 1991. Teoksen erittäin valaisevia kritiikkejä ovat ainakin seuraavat. Ellen Meiksins Wood: ”Custom Against Capitalism” (*New Left Review* 195, Sept/Oct 1992, 21–28); John Bohstedt: ”The Moral Economy and the Discipline of Historical Context” (*Journal of Social History* Winter 1992, 265–284); David Levine: ”Proto-nothing” (*Social History* 18:3, Oct 1993, 381–390).

rin sitoma yhteisö, jonka vasta modernisaatio olisi hajottanut. Siten voi sanoa Thompsonin kehittäneen vaihtoehtoista tutkimusotetta yhtenäiskulttuuriolentukseen perustuvalla modernisaatioteorialla, jota brittisosaalihistoriassa ehkä vaikutusvaltaisimmin on edustanut Peter Laslett oppikirjallaan *The World We Have Lost* (1965, toinen laitos 1971, kolmas laitos 1983).¹

3.

E. P. Thompsonin historioitsijauran lyhyt akateeminen vaihe käsitti vuodet 1965–1970, jolloin hän toimi Warwickin yliopiston sosiaalhistorian tutkimuskeskuksen johtajana. Thompson tunnettiin edelleen innostavana luennoitsijana, mutta opinnäytteiden tarkastajana hän sai ankaran miehen maineen. Opetustyölle omistautumisesta kertovat myös tarinat, joiden mukaan Thompsonin kirjalliset kommentit opiskelijoidensa esseisiin saattoivat olla tekstiä laajempia. Dorothy Thompson, jonka tärkein tutkimuskohde on ollut chartistiliike, sai samaan aikaan vakinaisen opetusviran Birminghamin yliopistosta.

Warwickin aikana Thompsonin opetus- ja tutkimusaiheeksi tuli rikollisuuden sosiaalhistoria. Eräiden opiskelijoidensa kanssa hän kirjoitti ryhmätyönä uraa uurtavan artikkelikokoelman *Albions Fatal Tree. Crime and Society in Eighteenth-Century England*.² Kokoelmassa otetaan tutkimusaiheiksi sellaisia rikkomuksia kuin salametsästys, salakuljetus, rantarosvovus ja nimettömien uhkauskirjeiden lähettäminen. Viimeksi mainitusta aiheesta kirjoitti Thompson itse. Aiheiden lopulliseen valikoitumiseen vaikutti paljon opinnäytetöiden valmistumiseen liittyvä satunnaisuus. Tähän kokoelmaan alun perin tarkoitettu Thompsonin artikkeli kasvoi hänen toiseksi so-

1 Peter Laslett: *The World We Have Lost Further Explored* (Methuen 1983). Teoksen kolmannen laitoksen viitteissä (viite 5 sivulla 333) Laslett jo myöntää pitäneensä kulttuurista hegemoniaa yhtenäiskulttuurina ja pitää kirjansa ensimmäistä lukua vanhentuneena (korjaamatta sitä kuitenkaan). Thompson arvosteli teoksen otsakkeella "The Book of Numbers" (*Times Literary Supplement*, 9. December 1965). Tuolloin lehden arvostelut ilmestyivät anonyymeina, eikä kaikkien tiedossa ole alusta lähtien ollut, kuka tämän suurta huomiota herättäneen kritiikin kirjoitti.

2 Douglas Hay, Peter Linebaugh, John G. Rule, E. P. Thompson & Cal Winslow: *Albions Fatal Tree. Crime and Society in Eighteenth-Century England* (Allen Lane 1975).

siaalihistorialliseksi monografiakseen *Whigs & Hunters. The Origin of the Black Act*.¹

Whigs & Hunters on varsin erilainen työ työväenluokan syntyä käsittelevään tutkimukseen verrattuna. Sitä voi jopa pitää eräänä uuden mikrohistorian pioneerityönä, koska siinäkin lähdetään liikkeelle muutamista paikallisista tapahtumista, joiden tulkintaa kehittämällä rakennetaan uudentyyppinen kokonaiskuva koko aikakaudesta. Teos ilmestyi samana vuonna (1975) kuin Emmanuel Le Roy Ladurien *Montaillou* ja vuotta aikaisemmin kuin Carlo Ginzburgin *Il formaggio e i vermi*. Thompson itse piti *Whigs & Hunters* -kirjaa lähestymistavaltaan kokeilevalta, mutta hän ei käytä työstään mikrohistoria termiä. Epäilemättä sellainen nimilappu olisi ollut hänen tyyliin vieras. Sen sijaan on helppo todeta hänen eräässä samanaikaisessa esitelmässään ajatelleen mikrohistoriallisesta tutkimusotteesta lähes samalla tavalla kuin mikrohistorian italialaiset pioneerit.²

Whigs & Hunters -teos, useat *Customs in Common*- kokoelman tähän suomennetut artikkelit ja Thompsonin useiden oppilaiden myöhemmät työt – esimerkiksi Peter Linebaugh'n *The London Hanged* tai Janet Neesonin *The Commoners* – pureutuvat kaikki ongelmaan, jota voi lähteä purkamaan Thompsonin aiheeseen ottaman vuonna 1721 säädetyt ns. Black Actin historian kautta. Tämä brutaali laki kriminalisoi yhtäkkiä suuren määrän – laskutavasta riippuen viidestäkymmenestä kahteensataan – erilaisia rikkeitä ja rikkomuksia ankarimmalla mahdollisella tavalla. Kuolemanrangaistus hirttämällä tai maastakarkoitus tai elinkautinen pakkotyö säädettiin palkaksi mm. hirven ja kauriiden metsästyksestä, vahingoittamisesta, käpyjen tai kalojen ottamisesta, istutettujen puiden vahingoittamisesta, aitojen, heinäsuovien tai kalalammikoiden vahingoittamisesta, metsänvartijoiden uhmaamisesta, nimettömien uhkauskirjeiden lähettämisestä tai näistä rikkeistä syytetyn väki-

1 E. P. Thompson: *Whigs & Hunters. The Origin of the Black Act* (Allen Lane 1975).

2 Tarkoitan Thompsonin esitelmää Intian historiantutkimuksen kongressissa 1976. Teksti on helpoimmin tavoitettavissa kokoelmasta *Persons & Polemics* (1994), jossa se on julkaistu otsikolla "History and Anthropology". Ks. uudesta mikrohistoriasta laajemmin Matti Peltonen: "Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus" (Carlo Ginzburg: *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Helsinki: Gaudeamus 1996, 7–33).

valtaisesta vapauttamisesta viranomaisten käsistä. Erittäin raskauttava asianhaara oli rikkeen suorittajan naamioituminen. Jos esiintyi kasvot noettuna – siitä lain nimi! – julkisella paikalla tai suoritti rikoksensa kuninkaallisesta metsässä, oli todella mennyt liian pitkälle. Black Actin ankaruus ei tunnu selittyvän millään tunnetulla kriisillä tai valtiollisella katastrofilla. Thompson hakeekin sille selitystä arkipäiväisemmästä vastakkainasettelusta paikallistasolla.¹

Miksi arjen historia oli niin politisoitunutta juuri 1700-luvun alussa? Miksi kasvojen nokeamisesta piti rangaista hirttämällä? Thompsonin oppilas Peter Linebaugh on vastannut tähän kysymyksen kirjassaan *The London Hanged*, jonka analyysi on yhtä jännittävää kuin hänen kollegoidensa tekstit salametsästäjistä ja nimettömien uhkauskirjeiden lähettäjästä.² Linebaugh kuvaa sitä kurin kovenemista, joka oli tarpeen, jotta Lontoon työläiset saatiin luopumaan traditionaalisista palkanlisistään. Nämä ikimuistoiset nautinnat, jotka olivat tuolloin elintärkeä osa varsin monen perheen toimeentulossa, eivät ole yhtä tunnettuja kuin maaseudun tilattoman väestön vanhat maannautinnan muodot, joita Janet Neeson tutki *Commoners*-teoksessaan. Niitä olivat raaka-aineiden kavallus, kuormasta kähveltäminen, merimiesten ja luotsien harjoittama salakuljetus, henkilökunnan aiheuttama hävikki varastoissa, kaupoissa ja ravintoloissa tai vanha joutomaanantain viettotapa. Monet näistä palkanlisistä olivat niin ”virallisia”, että ne esiintyivät erilaisissa asetuk- sissa tai painetuissa säännöissä. Palkanlisät olivat aivan välttämättömiä sellaisissa oloissa, missä varsinaisen rahapalkan maksu oli epä- säännöllistä ja yleensä kuukausia tai jopa vuoden myöhässä.

Thompson ei kuitenkaan tyydy vielä tähän. Eihän sosiaalisen konfliktin kärjistyminen vielä sinänsä selitä sitä, millaisia lakeja sää-

1 Uudemmassa keskustelusta, joka käsittääkseni ei ole tuonut mitään mullistavaa uutta esille, ks. Clive Emsley: *Crime and Society in England 1750–1900* (Second edition, Longman 1996).

2 Peter Linebaugh: *The London Hanged. Crime and Society in the Eighteenth Century London* (Allen Lane 1991). J. M. Neeson: *Commoners: common right, enclosure and social change in England, 1700–1820* (Cambridge University Press 1993). Kiinnostavana Thompsonin oppilaana voi mainita myös Marcus Rediker: *Between Devil and the Deep Blue Sea. Merchant Seamen, Pirates, and the Anglo-American Maritime World* (Cambridge University Press 1987). Linebaugh ja Rediker ovat kirjoittamassa tutkimusta *The Many-Headed Hydra* ”atlanttisesta” työväenluokasta 1600- ja 1700-luvuilla.

detään. Hän rakentaakin mahdollisimman suureen yksityiskohtaisuuteen pyrkivän kuvan siitä, mitä kuninkaalliset metsäalueet (joista vain yksi oli varattu kuninkaallisen perheen virkistykseen ja muut tuottivat pääasissa puutavaraa laivastolle) ja niihin keskittyvä kiuksallinen pikkurikollisuus merkitsivät hallitsevan eliitin arjen kannalta. Näin syntyy yllättäviä yhteyksiä Walthamin metsän vähäisimmistä salametsästäjistä aina mahtavaan pääministeri Walpoleen saakka.

Samaan aikaan kun Thompson ja hänen oppilaansa julkaisivat työnsä englantilaisen kuryhteiskunnan synnystä, ilmestyi myös Kanaalin eteläpuolella Ranskassa yhtä kuuluisa tutkimus, Michel Foucault'n *Tarkkailla ja rangaista* (alkuteos 1975, suomennos 1980), jossa samaa prosessia tarkasteltiin aivan toisesta näkökulmasta. Thompsonilaisessa ja foucault'laisessa rikollisuuden sosiaalhistoriassa on toki paljon yhteistä. Sellaista on esimerkiksi aikaisempaa aikaisajattelua myötäilevän oikeusreformien kuvailun kyseenalaistaminen. Toinen keskeinen yhteinen piirre on pyrkimys välttää liian suoraviivaista taloudellisella muutoksella, esimerkiksi teollisella vallankumouksella ja porvariston nousulla, selittämistä. Eroavuukista silmiinpistävimmät liittyvät Foucault'n pyrkimykseen kirjoittaa vielä tässä vaiheessa (1970-luvun alussa) subjektitonta anonyymien rakenteiden historiaa, jonka vastakohtana Thompson taas korosti subjektia ja subjektiivista kokemusta ehkä liikaakin.

4.

Lähes koko 1970-luvun Thompson vietti vapaana tutkijana omistautuen kirjoittamiselle. Silloin syntyivät edellä mainittu *Whigs & Hunters*-teos ja pääosa *Customs in Common* -kokoelman teksteistä. Mutta vuonna 1979 rauhanliikkeen kehitys tempausi hänet mukaansa niin väkevästi, että tutkimushankkeet jäivät vuosikausiksi sivuun. Thompsonilla oli 1980-luvulla keskeinen rooli ydinsotaa ja yhdinohjusten Eurooppaan sijoittamista vastustavissa liikkeissä. Näkyvyys uuden rauhanliikkeen johdossa teki Thompsonista erittäin suosittu julkisuuden hahmon. William Blakeä puheissaan suurennosti siteeraava rauhanpoliitikko herätti ihmetystä ja ihastusta. *The Timesin* kyselyissä vuosikymmenen puolivälissä hän oli neljänneksi suosituin britti heti Margaret Thatcherin ja kahden kuningas-

huoneen naispuolisen jäsenen jälkeen. Eräissä toisessa saman ajan kyselyssä hän oli koko sodanjälkeisen ajan toiseksi arvostetuin intellektuelli A. J. P. Taylorin jälkeen.¹ Myös Suomessa Thompsonin toiminta rauhanliikkeen johtajana oli tunnettu asia hänen vierailujensa ja monien suomennettujen tekstien ansiosta.²

Tutkimustensa pariin Thompson palasi 1980-luvun lopulla. Sairastuminen, työttömyys ja rahavaikeudet sekä keskeneräisten hankkeiden lukuisuus johti siihen, ettei kaikki sujunut suunnitelmien mukaan. Sairastelu alkoi vuonna 1986 tapahtuneen Delhin-matkan jälkeen ja paheni sairaalahoidossa; Thompson itse epäili saaneensa legionellabakteerin. Edellä mainitut kirjat isän ja runoilija Tagoren ystävyydestä sekä William Blakestä kuitenkin valmistuivat, vaikkei E. P. ehtinytkään nähdä viimeksi mainittua monografiaa painettuna. Voimien loppuminen typisti myös *Customs in Common* -teoksen muokkaamisen vähäiseksi. Hän viimeisteli painoa varten myös huolellisesti valitun artikkelikokoelman *Persons & Politics*, jonka ajallinen jänne kattaa hänen koko tutkijauransa.³ Lisäksi Thompson oli työskennellyt jo pitkään kahden muun kirjoitushankkeen parissa. Toinen liittyy 1700- ja 1800- lukujen vaihteen romanttisiin runoilijoihin (Wordsworth, Coleridge)⁴ ja toisen teemana on mohikaani-intiaani Sampson Occum, joka johti Amerikan itsenäisyys sodan aikaista hanketta alkuperäisväestön maankäyttöoikeuksien palauttamiseksi. On mahdollista, että näistä hankkeista vielä julkaistaanaineistoa.⁵ Kuollessaan vuonna 1993 E. P. Thompson oli 69-vuotias.

1 Palmer, *mt.*, 132.

2 Vrt. Mikael Böök ja Leevi Lehto (toim.): End? Euroopan ydinsota vai ydinase riisunta. Edward P. Thompsonin ja muiden kirjoituksia (*Sadankomiteavoihko* 5, 1982) (Tämä julkaisu sisältää Thompsonin artikkelin "Huomautuksia eksterminismistä, sivilisaation viimeisestä vaiheesta", joka ilmestyi alun perin *New Left Review* -aikakauslehdessä, nr 121, vuonna 1980); E. P. Thompson: *Kylmän sodan tuolla puolen. Kirjoituksia* (Toim. Carl-Erik Skarp. Sadankomitean julkaisu 8, 1983); E. P. Thompson: *Tähtien sota* (Suomen Rauhanliitto 1988); Edward P. Thompson: *Kahden tulen välissä* (Suomen Rauhanliitto ja Suomen Sadankomitealiitto 1991).

3 E. P. Thompson: *Persons & Politics. Historical Essays* (Merlin Press 1994).

4 Tähän hankkeeseen liittyy artikkeli "Hunting the Jacobin Fox" (*Past & Present* 142, February 1994, 94–140). Artikkelin päähenkilö John Thelwall on *The Making* -kirjassa usein mainittu radikaali johtaja ja "projektimaakari", josta lukiessa ei voi olla koko ajan ajattelemta Thompsonia itseään

5 Palmer, *mt.*, 149. Thompsonin mahdollisista tulevista postuumeista julkaisuisista kertoo Dorothy Thompson esipuheessaan *Persons & Polemics* -kokoelmaan.